

SZEMLE

József Attila válogatott levelezése. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta FEHÉR Erzsébet. Bp. 1976. Akadémiai Kiadó. (Új Magyar Múzeum 11.)

Fehér Erzsébetnek már eddig is sokat köszönhet a József Attila-kutatás. Számos részlettanulmánya mellett Vágó Márta emlékezéseinek gondos jegyzeteivel járult hozzá a költő teljesebb megismeréséhez, s röviddel utána sok év fáradságos és áldozatos munkájának eredményével, a költő válogatott leveleinek kiadásával örvendeztette meg az olvasókat.

A levelek gyűjteménye bizonyos szempontból teljesnek mondható. Fehér Erzsébet valamennyi olyan József Attila-levelet közzétett, amelyet gyűjteményekben őriznek, a magánkézben levők közül pedig azokat publikálta, amelyek nyomtatásban megjelentek. Nálam hivatottabakra hagyom annak elemzését, hogy a költő személyiségéről kialakult képet mennyiben módosítja ez a gyűjtemény, és nem próbálom elemezni a költő levélíró-stílusát sem. Ehelyett néhány kisebb-nagyobb jelentőségű kiegészítést és pótlást adok közre. Azt hiszem, ezzel fejezem ki legjobban elismerésemet Fehér Erzsébet munkája iránt, hiszen kiadványától ő maga is azt reméli, hogy „új, ismeretlen anyagok nyilvánosságra kerülését segíti elő”.

*

[Bécs, 1925. okt.—nov.] — József Jolán közölte először azt a rövid levelet, amelyet a költő *Isten* című versével együtt, azt magyarázva küldött hozzá. (József Attila élete. Bp. 1940. 260—261.) Fehér Erzsébet kötetéből kimaradt. Cserépfalvi Imre szívésségéből módomban állt az eddig lap-pangó eredetit megnézni. Megállapíthattam, hogy József Jolán közlése hiányos, s a levelet (vele a verset) tévesen keltezte 1926 szeptemberére. A levél nagyobbik része — keltezés és megszólítás nélkül — a következő öt vers gondos tisztázását tartalmazza: *Látod?* — *A tavi*

torony harangozója — *Piroszemű* — *Olyan bolond vagy* — *Isten*. Majd így folytatódik:

Lucy, ime új verseimből. Az utolsóra, erre, különös figyelmet kérek: az aláhúzott hat sorra leginkább — nem hiszem, hogy valaha ember ilyen szépen és ennyire ki tudta volna mondani Istent; *Nyitott* tenyérrel, *térdig* csobogó nyugalomban: szegény Adynak ehhez képest a leggyönyörűbb vergődő fohásza is csak szándék, terve a kimondásnak, mikroszkóp alatt felboncolt csíra a Mindenség életéhez képest. Mert itt, ebben a versben az egész mindenséget megfogtam és fölemeltem, mint egy almát. A tavi torony harangozója is, amellettt hogy nagyszerű, még különösen furcsán megkapó is. Egész új hang, még nálam is. Írtam még egy pár verset, de most nem érek rá többet küldeni. Azt hiszem különben, hogy a Nyugatban majd olvasható őket.

A levelet Németh Andor szegedinek gondolta („Itt látom viszont azt a versét, melyet Jolán nővérének küldött Szegedről, aláhúzva három sorát...” *József Attila* Bp. 1944. 21.), s a versek közül hármát (*Látod?* — *Olyan bolond vagy* — *Isten*) „Szeged, 1924.” keltezéssel közölte az első gyűjteményes kiadásban, 1938-ban. A következő gyűjteményes kiadás, a Bálint Györgyé, egy további verset közölte a levél alapján, *A tavi torony harangozóját*, ugyancsak „Szeged, 1924.” keltezéssel. A kritikai kiadás szerkesztői ez utóbbinak és az *Olyan bolond vagy* címűnek datálását autográf kéziratok alapján módosították; a kéziratokon a „Wien, 1925.” megjegyzés olvasható. Ugyanezzel a keltezéssel jelent meg a *Piroszemű* is a *Makói Friss Újság*-ban. Az Országos Széchényi Könyvtár An. 2773. jelzet alatt őrzi a *Látod?* és *A tavi torony harangozója* aláírt autográf tisztázatait (ezt a kritikai kiadás szerkesztői még nem használhatták fel), mindkét szöveg alá ez van írva: „Wien, 1925.” Nyilvánvaló tehát, hogy a levél 1925. utolsó hónapjaiban íródott; a *Látod?* ennek megfelelően egy évvel későbbre, az *Isten*

pedig egy évvel korábbra datálandó. Hogy aztán József Jolán miért hagyta el az Adyra vonatkozó, érdekes részletet, csak találgathatjuk: azt hitte, hogy öccsét kompromittálják a naivnak érzett sorok? vagy az adyisták dühétől tartott?

Cagnes-sur-mer, 1927. jún. 10. (128. sz. levél.) Alkalmam volt a levél 3—4. oldalát is látni, melyet Fehér Erzsébet csak József Jolán közlése alapján adhatott ki. Az első versbetét teljesebb és pontosabb szövege a következő:

Barátommal egy ágyban lakom
nem is lesz hervadó liliumom
nincs gépfegyverem kövem vagy nyílám
ölni szeretnék mint mindannyian — —

a lányok csak hordják a kenyereket
a lélek vén teknőc hátán lebeg
négy fillérem van mindenem kopott
ne nevessek ki asszonyok.

A *fillérem* szó helyén előbb ez állt: *szantimom*. A 2. vsz. első sorát József Jolán megváltoztatva közölte: *Nővérem csak küldi a kenyereket. (József Attila élete. Bp. 1940. 289—290.)*

*

[1937. dec. 3.] — A rövid búcsúlevelek sora kiegészíthető a *Magyar Hírlap* 1937. dec. 5-i számában megjelent töredékekkel:

Nem tréfadolog az ember élete. Bármit gondolnak rólam, ha szerencsésen, ha szerencsétlenül éltem, azt már akarva, nem akarva, vállalnom kell. Ki kell állnom a közönség elé — hogyan állhatna helyt másként egy lírikus? Hozzá kell azonban tennem, hogy nagy kétségeim vannak, vajjon egyáltalán jó költő voltam-e?

A közlő és címzett talán Ignotus Pál volt.

*

A levelek közlési módja ellen csak az a kifogás tehető, hogy többször elmaradt a címzés és az utóirat. A 132. sz. levél címzése pl. már csak külsőségei miatt is jellemző:

juhász gyula
„délmagyarország” szerkesztősége
szeged

Az 53. sz. levél (*Szeged, 1924. okt. 27., nővéreinek*) hátlapján ez a ceruzával írott postscriptum olvasható:

Fiaim, [ne aggódjatok, mert most a Virágh cukrászdában mindennap kapok fölséges uzsonnát és a Szeged kiadójától,

Pásztortól, hetenként két-háromszor vacsorát. A pénzt mindjárt küldjétek. Csókokkal Attila

A hiány annál érthetlenebb, hiszen első közlőjük, Péter László nem mulasztotta el ezeknek az apró, de jellemző részleteknek a közlését.

Elmaradt a Párizsban, 1925 őszén kelt, Gáspár Endréhez szóló levél hátlapján olvasható utóirat is:

Az ernyőm nem tudom nálatok feledtem-e? Ha ott van, jó helyen van. De verses füzetem, ha kedved kerekedik — elküldheted. Szervusz. A.

Az érdekes persze nem az ernyő, hanem a „verses füzet”. József Attila még ekkor is füzetekbe írta össze verseit, mint kamasz korában?

*

Fehér Erzsébet a költőhöz írott levelek közül a legjellemzőbbeket adta ki. Talán nem ártott volna egy kissé bőkezűbben válogatnia — ha ugyan a Kiadó terjedelmi megkötései nem akadályozták meg ebben. Vágó Márta levelei megjelentek ugyan 1975-ben, de az új kiadványban éppen azok közül hagyott ki néhányat Fehér Erzsébet, amelyek fennmaradt József Attila-levelekre válaszolnak. (Így az 1975-i kiadvány 17. számú Vágó Márta-levele a 143. számú József Attila-levélre válaszol, ugyanígy a 20. sz. a 144. sz.-ra, a 22. sz. a 146. sz.-ra stb.) „Ahol az anyag erre módot adott, arra törekedtem, hogy a levelek lehetőleg feleljenek egymásnak.” Fehér Erzsébet ezt az előszóban megfogalmazott szándékát itt nem valósította meg.

Hiányossága a kötetnek, hogy Hertha Böhm levelei közül egyet sem közöl. Igaz, a levelezés egyoldalú, mert a költőnek az osztrák lányhoz írott levelei sajnos elvesztek, de így is érdemes lett volna néhány Herthától írott levelet közzétenni, mert ezek József Attila párizsi tevékenységéről sokmindent elárulnak.

Fehér Erzsébet jegyzeteiről csak a legnagyobb elismeréssel írhatunk. Egy-egy levélrészlet jelentésének tisztázásához alapos kutatásokat végzett; a szakirodalom ismerete mellett gyakran levélben is felkereste a még élő illetékeseket.

Mindent egybevéve: Fehér Erzsébet kiadványa sokáig a József Attila-kutatások egyik alapvető kézikönyve marad.

STOLL BÉLA

Magyar szocialista irodalom. (Első kiadások 1945-ig.) Az anyaggyűjtésben és a szerkesztésben közreműködtek: LÉTT Miklós, VARGA Istvánné. Írói álnévszótár: MARKOVITS Györgyi. A bibliográfiát szerkesztette: BOTKA Ferenc. Bp. 1975. Petőfi Irodalmi Múzeum. 325 l. (A PIM Bibliográfiái Füzetei, E. sorozat 1.)

A Petőfi Irodalmi Múzeum 1972-ben jelentette meg első bibliográfiái füzetét. Azóta figyelemre méltó frissességgel jelennek meg különböző sorozatokban az újabb bibliográfiák. A *Magyar Könyvszemle* már méltatta a vállalkozás jelentőségét (1973. 90—91.).

A *Magyar szocialista irodalom* c. kötet új sorozatot nyit meg, a témabibliográfiákét. Amint Botka Ferenc gondosan és koncentráltan felépített előszava is említi, szándéka szerint egy-egy tematikailag körülhatárolható irodalmi, illetve rokontudományi jelenségkőről akar tájékoztatást nyújtani. E jelenségkör a múlt század közepétől 1945-ig a könyvalakban megjelent műveket foglalja magába, amelybe beleértendő az egyes szerzők önálló kötetein kívül a vegyes tartalmú antológiák és naptárak is. Érdemes tehát hangsúlyoznunk, hogy ezen új sorozat esetében a válogatás tematikai alapokon nyugszik, ellentétben Botka sok vonatkozásban hasonló másik munkájával, A *magyar irodalom első kiadásai* c. kiadvány eddig megjelent füzetivel, amelyek esetében esztétikai szempontok voltak irányadók.

A gyűjtőkört szándékosan tágan értelmezte Botka Ferenc, annak érdekében, hogy érzékeltesse a téma irodalmának sokoldalú összefüggéseit, és bevonhassa gyűjtésébe a határjelenségeket is. Ezek megvonásánál Szabolcsi Miklós iránymutató elvi meghatározásából indult ki, és ennek következtében a bibliográfiái felgyűjtő munkát is nyilvánvalóan irodalomtörténeti szempontok határozták meg.

A bibliográfia szerkezetileg két nagy egységre tagolódik: gyűjteményes kiadványokra (antológiák, naptárak), valamint egyes szerzőkre. Az első részben kronológia szerint épül fel a tételek sorrendje, a másodikban viszont az egyes írók alfabetikusan követik egymást, és az időrend az életművön belül érvényesül. A gyűjteményes kötetek esetében az annotáció hiánytalanul magába foglalja a szereplő szerzők pusztá névsorát, amely ebben az esetben jól helyettesíti a részletesebb analizálást. A bibliográfiái tételekben közölt adatok általában elegendők, címlírásukban az sem okoz zavart, hogy az általánosan érvényes szabályokon némi változtatás

történt (vö. a kötet előszavát, 9. l.). Az áttekinthetőséget és használatot egyaránt megkönnyíti a jó tipografizálás is.

Az egyes íróknál kellemes meglepetés, hogy az életrajzi adatok számos tételnél minden eddigénél teljesebben vannak feltüntetve, mint például Benjamin Ferenc, Brassai Viktor, Ember Ervin, Garai János, Kiss Lajos, Révész Béla, Sáfáry László és Varga József esetében. Az írók születési adatait tekintve azonban azonos eltérések is mutatkoznak, ha a legutolsó *Magyar Irodalmi Lexikon* és a Botka-kötet adatait összevetjük. Így például Bálint Aladár és Benjámín László születési helyének, Braun Soma és Göndör Ferenc halálórási évszámának, Zsigmond Ede születésnapjának adatai térnek el. Botkának bizonyára igaza van, de az eltérésekre az előszóban fel kellett volna hívni a figyelmet.

A kötetet álnév-szótár, névmutató, valamint időrendi mutató egészíti ki, melyek használatát tételszámozás könnyíti meg. Az álnév-szótár Markovits Györgyi munkája, amely nem független jellegű összeállítás, így érdemes lett volna önállóan is megjelentetni, de legalább e kötet címlapján külön feltüntetni, hogy mit „rejt” magában ez a terjedelmes bibliográfia.

B. JUHÁSZ ERZSÉBET

A második magyarországi ősnymoda egyik nyomtatványa. (Az Egyetemi Könyvtár ősnymutatványa-unikum). Laudivius Zacchia: Vita beati Hieronymi. 1478/1479. Hasonmás-kiadás SOLTÉSZ Zoltánné bevezető tanulmányával. Bp., 1975. 54, [25] l. („Studium” A Magyar Iparművészeti Főiskola Typo-Grafikai tanszékének kiadványai.)

A *Chronica Hungarorum* 1972-es kiadása után most egy másik magyarországi ősnymutatvány hasonló kiadását is kézbe tudjuk venni. Az Iparművészeti Főiskola Typo-Grafikai Tanszéke összefogott a Zrínyi Nyomdával, és 500 számozott példányban megjelentette Laudivius Zacchia 1478-ban vagy 1479-ben nyomtatott Szent Jeromos életrajzát. Az eredeti mű csak egyetlen példányban maradt korunkra, de így a könyvtörténészek és a nagyközönségnek a régi nyomtatványok iránt érdeklődő csoportja könnyen tanulmányozhatja ezt a sok tekintetben kezdetleges technikával, deformálódott betűkkel előállított félezer esztendő inkunábulumot.

(Az Egyetemi Könyvtár budai ősnymutatvány-unikum.) A második magyarországi ősnymoda egyik nyomtatványa.

A hasonmás a nyomtatott részeken kívül pontosan feltünteti az Egyetemi Könyvtárban őrzött unikumon látható aláhúzásokat, rubrumozást és a néhány egyszerű iniciálét. Az eredetihez való teljes hasonlóságot — kis mértékben ugyan — csak egy körülmény rontja, s ez a szín. A bevezető tanulmányt ugyanis szürkés papírra nyomták, a faksimile részt pedig hófehérre, holott inkább fordítva kellett volna, mert az ősnymtatványok papírja mindig sárgás vagy sárgásszürke, sohasem ragyogó fehér.

A kiadvány, amely Haiman György professzor tervei alapján finom tipográfiával és gondos szedéssel készült, a könyvbarátok részére tartalmában és külsejében egyaránt értékes bibliofil csemege, a jövő könyvtervezői számára pedig követendő példa arra, hogy miképpen kell egy művészi könyvet előállítani.

A bevezetés kétnyelvű: magyar és angol. Szerzője, Soltész Zoltánné a laikusok által is könnyen érthetően, kellemes stílusban mondja el mindazt a lényegeset, amit Szent Jeromos középkori kultuszáról, életrajzáról s ennek frójáról, Laudivusról, továbbá a *Confessionale* nyomda működéséről, ránk maradt termékeiről, valamint a Jeromos életrajz nyomtatási idejéről tudunk.

VÉRTESEY MIKLÓS

Szenci Molnár Albert: *Discursus de summo bono* (Értekezés a legfőbb jóról). Sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta VÁSÁRHELYI Judit. Bp. 1975. Akadémiai Kiadó. 538 l. Régi Magyar Próza Emlékek 4. kötet.

A Régi Magyar Próza Emlékek legújabb kötetéről mind a tárgyválasztást, mind a sajtó alá rendező munkáját illetően a legnagyobb elismeréssel szólhatunk. Bár amikor Szenci magyarra fordította Georgius Cieglerus (Ziegler) erkölcsfilozófiai munkáját, a könyv már nem tartozott az irodalmi újdonságok közé (hiszen már 1698-ban kiadták!), a sztoicizmus magyar történetében még elég friss alkotásnak számított, és jelentős szerepet töltött be eszmeiségével és olvasmányosságával egyaránt. Másrészt a fordítás a hazatért Szenci Molnár Albert életművének méltó összefoglalása volt mind tartalmában, mind kifejező eszközeiben. A mű problematikája közel állt Szencihez. Idegen országokban átél megpróbáltatásaiiban és az itthoni „meghidegült” világ sorsfordulóiiban „némelyeknek szomorító és kártévő rágalmozásai ellen” (lásd a kiadvány 91. lapján!) bizonyára a Ziegler-

től formába öntött sztoikus tanítások nyújtottak neki vigaszt. A könyvnek az a tanítása, hogy a földi életben szereshető javak — legyenek azok a test, a szerencse vagy az elme adományai — legfeljebb rövid ideig tartó boldogságot jelentenek; a *bona corporis, fortunae bona* és *animae bona*: hiúságok hiúsága; a *summum bonum* mindezekben felül és kívül van, az életet csak a túlvilági boldogság ígéréteiben vigaszt keresés, az önuralom, a belenyugvás, az állhatatosság — a tudós humanista életfelfogás teheti elviselhetővé.

Bármennyire elméket is ez a fel-fogás az újsztoikusok, Justus Lipsiusnak a tanítása, az Isten rendelése következtében szükségszerűen bekövetkező sors állhatatossággal való elviseléséről „közvetlen kapcsolatot a művek között kimutatni nem lehet, bár Lipsiusé előbb jelent meg, s Ziegler ismerte is talán, mégsem befolyásolta őt a *Discursus* Boëtiusra épülő koncepciójának kidolgozásában. A hasonló választást az azonos kor, a közös sorsproblémák magyarázzák.” (37. l.)

Az olvasmányosságot részben a könyvben található számtalan érdekes történet, példa biztosította, melyet a szerző a bibliából, az antikvitásból, a keresztény középkorból és a korban hozzá közel eső írók műveiből válogatott össze gondolatainak illusztrálására és igazolására. Legnagyobb részük a fejedelmek, nagyurak, a fejedelmi kegyencek bűneiről szól, elítéli a hatalmasok kizsákmányoló zsarolásait, védelemben veszi a szegénységet, jobbagyságot. Ezért is közel állhatott Ziegler műve Szenci szívéhez.

Az olvasmányosságot szolgálta másrészt az a mód, ahogyan Szenci kitűnő fordítói érzékével, költői találékonyságával a történeteket önmagukban is élvezetes olvasmányokká tette. Szencinek ez az a munkája, melyen a tudatos fordítás bélyege leginkább érezhető. Legalábbis ez tűnik ki Vásárhelyi Judit alapos, minden szempontra kiterjedő elemzéséből, mellyel Szenci fordításának sajátosságait a próza fordításban és a verses áttünetésekben vizsgálja. Szenci hűen fordít, de bizonyos változtatásokat hajt végre. Hangulatilag az eredetinek megfelelő, de magyaros jellegű képekkel adja vissza a német szólásokat, helyenként rövidebbre fogva a történeteket. Nem szakad el a német szövegtől, mégis önállóan alkalmazott stílusesszközökkel hatásosan ki tud fejezni bármilyen hangulatot, lelkiállapotot, eseményt. Mértékkel alkalmazott szóképei, az azonos mondatrészek halmozása sok esetben a manierizmus formái sajátosságai-ra emlékeztetnek, de Szencinek sikerült

elkerülnie a manierista retorika pusztán dekoratív motívumait. „Szenci Molnár a manierista stílusnak egy klasszikus, letisztult, önálló változatát valósította meg, mely átmenet a XVII. századi prédikátorok és a manierista írók prózastílusá közé.” (63. l.)

A versbetétek fordításában hasonlóképpen tudatosan járt el Szenci. Általában a német vers szövegét vette alapul, csak akkor fordult az eredeti latinhoz, mikor a német túlzott eltéréseket mutatott. Szenci jóval tömörebb a németnél, költői képei változatosabbak, plasztikusabbak. A zsol-tárokkal ellentétben nem kötötték a versformák, ez megkönnyítette a nagyszámú (összesen 65) szentencia költői megfogalmazását.

Ki kell emelnünk a bevezető részből a *Szenci Molnár Albert utolsó évei* című fejezetet. Ez az a tíz esztendő, melyet tényszerűen alig ismerünk. Ezekre az évekre világít rá Vásárhelyi a biztos tényekből, Szenci utazásaiból, tartózkodási helyeiből, és ezekről szóló dokumentumokból, leveleiből levonható következtetések felsorolásával.

A bevezető fejezeteken túlmenően a szöveg gondozása és kommentálása is azt mutatja, hogy a sorozat szerkesztői jó kezekre bízta Szenci fordításának a kiadását. Vásárhelyi Judit lelkiismeretes, minden részletre kiterjedő munkát végzett. Mindennek utánanézett, mindent ellenőrzött. Se szeri, se száma az ezt bizonyító észrevételeknek, kiegészítéseknek, javításoknak, legyenek azok bibliai, klasszikus görög, latin, arab, középkori vagy a szerző korához közel eső irodalmi termékek, ködbe vesző mítoszok, hiedelmek, mondák, szokások, képzelt vagy valóságos személyek, történeti események. Pedig a hivatkozások száma töménytelen. Erről bárkit meggyőzhetnek a kiadvány marginális jegyzetei, ha csak futólag lapozza is át a kötetet. De hogy ellenőrzésük és ezen túlmenően kiegészítésük és javításuk milyen energiát és időt igénybe vevő munkát jelentett, csak az tudja értékelni, aki hasonló munkával már foglalkozott. Külön dicséret illeti a sajtó alá rendezőt, hogy a tárgytörténeti szempontból figyelemre méltó történeteknek világ- és magyar irodalmi utóéletére is többször utal.

Dicsérni kell Vásárhelyi Juditot a kötet végén található, mások hasonló munkájában nagy haszonnal forgatható *Névmutató*-ért, ahol számtalan személyről, velük kapcsolatos mozzanatról nyer az ember tájékoztatást.

Hasonlóképpen tanulságos a *Szójegyzék* is Szenci Molnár Albert számos régi, izes nyelvére jellemző szavaiból, a korban

még gyakran használatos idegen fordulatokról. Magánál a jegyzéknél azonban sok-sok gazdagabb szómagyarázatot találunk a lapalji, valamint az egyes fejezeteket magyarázó jegyzetekben. Kár, hogy az ott értelmezett szavak nem kerültek mind be a Szójegyzékbe, illetőleg, hogy több ízben, a mai olvasó számára már érthetetlen szavak, kifejezések magyarázata minden gondossággal ellenére is hiányzik a könyvből. Ha a sajtó alá rendező, bizonyára a lektor helyeslésétől kísérve, és tőle biztatva is, helyesnek tartotta pl. ilyen szavaknak a jegyzékbe vételét, mint ravás (= rovás), elrégenten (= nagyin régen), ismégint (= megint), ittígyen (= helyesen: ittígyen, vö. a 133. lapon a. m. itten), sziny (= szín, zurzavar = zürzavar), és jónak látta, hogy lábjegyzetben magyarázza a „kis uracska” = úrfi; „jó indulatú elmék” = jó indulatú, jó szándékú; „különb életet” = másféle életet stb. — ekkor joggal keresheti az ember részben a lap alján, de hátul a jegyzetben, sőt a Szójegyzékben pl. az alábbi szavakat és kifejezéseket: tol cimmer (a. m. tollcímer, azaz sisakdísz); maga (a. m. pedig); siu (a. m. szíj); egy-szálné (a. m. egyáltalán); servettel, ászok talp, oxtábla, melleszt, frautus, vont arany, ösztövré konyha, holt szén, elév ellátás, legeltették szíveiket, ízében esett ez őnéki, többek is voltak efféle jólsütek stb, stb. El kell azonban ismernünk, roppant nehéz e tekintetben megtalálni a helyes mértéket, és következetesen végigvinni az elvet.

Ez a csekély fogyatékoság mit sem von le Vásárhelyi Judit érdemeiből. Tájékozódottságáról, hozzáértéséről, lelkiismeretes munkájáról csak a legnagyobb elismeréssel emlékezhetünk.

VARGA IMRE

Actes du colloque international sur les techniques de laboratoire dans l'étude des manuscrits. [Réd.] par Jean GLÉNISON et Louis HAY. Paris. 1974. Éditions du CNRS 270 + [20] p. (Colloques internationaux zu CNRS, No. 548.)

A kéziratnyi kutatások technikai-tervezettudományos — tehát nem tartalmi — kérdéseivel foglalkozott a francia Tudományos Kutatásügyi Központ (CNRS), a párizsi Nemzeti Könyvtár és a francia Levéltári Főigazgatóság közös égisze alatt 1972 szeptemberében Párizsban tartott ülészak. A kötet egyik szerkesztője a szövegtörténeti kutatásokkal foglalkozó kutatóintézet, a másik a modern

kéziratkutató központ igazgatója. A kérdéssel tehát legmagasabb szinten foglalkozott a francia tudományos közélet. Számunkra a jól szerkesztett, a hozzájárásokat is tartalmazó kötet azért is jelentős, mert szó van arról, hogy a legközelebbi ülészakot hazánkban fogják megrendezni.

A bevezető előadások a kérdés aktualitására utaltak: a tudományos kutatás mai irányzata interdiszciplináris. Az érdeklődés homlokterébe kerültek e szövegek hordozói, mint „régészeti tárgyak”, s az újkori papírkutatás nyomán egyre jobban érdekeltté válik a kérdésben az újkori kézirat kutatás is. Viszont már a megnyitó szavak is óvatosságra intettek: újszerű kutatási ágazat kibontakozásának vagyunk tanúi, éppen ezért nagyfokú óvatosságra van szükség.

A szakelőadások öt főcsoportja: írásforma, a kézirat anyaga, fényképezési eljárások, fizikai-kémiai eljárások és restaurálás. Az írásformák vizsgálatának új módszereivel kapcsolatban C. Sirat fontosnak tartja egy szélesebb körű, „statistikai” jellegű, elektronikus is betáplálható összehasonlító bázis kialakítását, mely az egyes betűformák általános, történeti és egyéni jelei mellett lehetővé tenné a ductus, a testtartás és az íróeszköz differenciáló jegyeinek értékelését is. L. Gilissen annak a reményének adott kifejezést, hogy a datált (esetleg névről ismert kéztől származó) kéziratok bőséges katalógusainak kiadása egyenes arányban fogja megnövelni az eddig datálatlan, lokalizálatlan kéziratok meghatározásának lehetőségét. J.-M. Fournier és J.-Ch. Viénot az írásformák holografikus eszközökkel történő mérhetőségéről szólva jelzik, hogy minden betű optikai egyégnek tekinthető, ami a hologramm alkalmazásával megkönnyítheti az azonosítást. G. Ouy — nagyon reálisan — felveti a kérdést: mit várhat a könyv-, írás-, irodalom- és művelődéstörténet a kéziratokkal kapcsolatos laboratóriumi technikától? Szerinte: a dokumentumok állagának megőrzését, azok alaposabb megismerését (szövegstudium, olvashatóvá tétel, gépi-automatikus szövegrekonstrukció és kiadás, írásazonosítás és a keletkezés módjának megállapítása útján). J. Chia-verina hozzájárulásaiban egyrészt a papíryananyag mikroszkopikus vizsgálatának, másrészt kémiai összetétele meghatározásának módszereivel foglalkozik. Ez utóbbi kérdés a XLIX. század közepétől válik egyre jelentősebbé. M. de Pas a középkor folyamán használt fekete tinta két fajtájának (korom- és gubacs-alapanyag) elemzéséről, az ismert receptek révén tör-

tendő azonosítás lehetőségéről ír, alapos kémiai felkészültséggel.

Több szerző foglalkozott a vízjelkutatás régóta vizsgált kérdéseivel, azonban érintették az új műszaki-technikai lehetőségek alkalmazhatóságát. Th. Gerardy a vízjelkészítés technikáját ismerteti; egy szerző-hármas a béta-részecskéket kibocsátó sugárizotóp vizsgálat módszeréről szól — bonyolult gépi berendezésekkel végzett vizsgálatok alapján. Három optikus szakember a fotometrikus képanalízis (kontrasztfelerősítés) és a sztereomikroszkopikus vizsgálatok lehetőségeiről értekezik. Különösen érdekesek a kéziratok anyagával kapcsolatos fiziko-kémiai eljárásokról szóló beszámolók. L. Santucci azokról a még folyamatban lévő vizsgálatokról számol be, melyek a savtalanodáson átment (tehát károsodott) papíryanag kémiai és optikai jellemzőinek megváltozásával foglalkoznak. F. Walker a richmondi (USA) Barrow-laboratórium legújabb eredményeiről számol be. E laboratórium legfontosabb kutatási területei: laminálási technika, savtalanodás, hőhatás, időtálló, nem-merített papíryanag előállítása, a papírpusztulás mérve (1507—1590 között), papírchívum létesítése.

Külön kerekasztal foglalkozott a kéziratári és levéltári papírrestaurálás kérdéseivel. E. Alkalay a jeruzsálemi Egyetemi Könyvtár régi héber kéziratainak rekonstrukciós technikáját ismertette. M. Husarska a sok megpróbáltatásnak kitett varsói közgyűjtemények restaurálási gondjairól szolt. Giorgetti-Vichi asszony a firenzei árvízkatasztrófa után szükségessé vált munkálatokról szólva, említést tett a zágrábi és a budapesti közgyűjtemények helyreállítási problémáiról is. Felszólalt természetesen az Istituto di Patologia del Libro munkatársa is.

Böles mértéktartással vonta meg J. Glénisson az ülésszak mérlegét. Örömmel regisztrálta annak valóban interdiszciplináris jellegét, (fizikusok, kémikusok, optikusok, paleográfusok és könyvtárosok együttese révén) s kifejtette, hogy most a társadalomtudománnyal foglalkozóknak kell feltenniük a kérdéseket a természet-tudomány számára: mit tud segíteni a paleográfiában és a kéziratban a holográfia, a lézer és a sztereomikroszkop. „Ha az elhangzott ígéretek valóra válnak”. — mondta, akkor átalakul a paleográfia a maga teljes egészében (könyv- és kéziratban, régi és legújabbkori anyagvizsgálat egyaránt). A legközelebbi ülészakon majd elvállik, hogy mennyiben volt lehetséges az ígéretek bevéltása. Dicsérendő éppen ezért minden oly szándék, mely hazai vonatkozásban a helyzet fel-

mérésére, az eddigi eredmények összefoglaló értékelésére, a technikai lehetőségek és kívánalmak viszonyának tisztázására törekszik.

TÓTH ANDRÁS

Hutt, Allen: The Changing Newspaper. Typographic Trends in Britain and America 1622—1972. London, 1973. Gordon Fraser. 224 l.

Allen Hutt könyve több szempontból is úttörő jelentőségű, mégpedig nemcsak az angol nyelvű újságok története szempontjából, hanem bizonyos fokig az egyetemes sajtótörténet számára is. Újszerűvé teszi mindenekelőtt az a tipográfiai központúság, ami az egész mű legfőbb jellegzetessége: a hírlapirodalom történetéről úgy kapunk áttekintést, hogy előtérben az újság külsejének: tipográfiájának, tördelésének, beosztásának a századok folyamán megfigyelt változásai állanak. Noha szinte magától értetődőnek látszik, hogy a minden korban valamiféle befolyásolásra, hatásra is törekvő újság számára e külső forma fontos eszköz volt, mégis az ilyen szempontú vizsgálódás aránylag ritkán jellemezte idáig a sajtótörténeti szakirodalmat, de a nyomdászat-történeti művekét is csak elvétve. Az előbbieken az újságok tipográfiai köntöse csak mellékesen játszott szerepet, a főhangsúly legtöbbször az újságok tartalmi illetve tipológiai fejlődésén volt.

Hogy a sajtótörténeti áttekintéseknél mennyire indokolt nézőpont az újságok tipográfiai változásainak a vizsgálata is, Allen Hutt műve egyértelműen bizonyítja. A szerző — aki egyébként sajnálatos módon, könyve megjelenését már nem érthette meg, annak csak kefelevonatát láthatta — egy személyben volt újságíró, történész és kitüntetett nyomdász. Az ő nevéhez fűződött a *Daily Worker* tipográfiai megtervezése, amiért a — *Times*-szal közösen — magas kitüntetést kapott. Ő volt az egyetlen angol újságíró, akinek újságtervezésért odaítélték a „Royal Designer for Industry” című magas szakmai kitüntetést.

Az újság-tipográfia iránti gyakorlati érdeklődése, könyve tanúsága szerint is a sajtótörténetből táplálkozott. Személyében a történész és a nyomdász szerencsésen ötvöződött egybe (történelmet Cambridge-ben tanult, az újságírást és nyomdászatot a *Daily Herald*-nál kezdte); bizonyára ezeknek nagy mértékben köszönhető, hogy e nagy történeti és tipográfiai szakismereteket egyszerre igénylő mű megszülethetett.

Eredetileg csupán egyszerű kiegészítésként szánta Stanley Morrison 1932-ben megjelent, és ma már szinte könyvtári ritkasággá vált *The English Newspaper* című művének, amely az első világháborúig dolgozta fel az angliai sajtó történetét. Az első négy fejezet valóban e korábbi összefoglalás nyomán készült, de már itt végre kellett hajtania bizonyos korrekciókat és változtatásokat ahhoz, hogy az utolsó fél évszázad sajtójának jelentős tipográfiai fejlődéséről is áttekintést tudjon nyújtani, és hogy kiegészíthesse a szigetország sajtójának történetét az Egyesült Államok hírlaptörténetével, amelynek kialakulása az angliai újságok közvetlen hatása alatt ment végbe, de amelyhez a későbbiek során is sok kapcsolatot fűzte az angol sajtót. Allen Hutt ezért teljesen indokoltan vizsgálja párhuzamosan az angol nyelvű hírlapok történetét Angliában és az Egyesült Államokban.

Behatóan foglalkozik a „kezdetek”-kel: az angol sajtó előtörténetével; ezt a már periodikusan megjelenő news-book-okkal és news-pamflet-ekkel kezdi, emellőzve a csak egyszeri vagy rendszeretlen megjelenésű újságok vizsgálatát. Ezért elemzéseit csak az 1620-as évek hollandiai és londoni kiadványaival indítja el. Tágabb körű, mert könyv- és kultúrtörténeti érdekességű is az egybevetése, amelyben a nyomtatott hírlap „idősebb testvéré”-nek, a könyvnek, pontosabban a könyv címlapjának az első újságokra gyakorolt tipográfiai hatásait mutatja ki. Érdekes sajtótörténeti megfigyelése az is, hogy Renaudot *Gazette*-jének külső hatása sokáig nyomot hagyott az angol sajtón.

Bár a szerző figyelme az újság formai fejlődésére irányul, az olvasónak mégis alkalma nyílik felfigyelni a tartalom és a forma szoros kapcsolatára az újság fejlődéstörténetében is. Például igen jellemző, hogy éppen a sajtó számára is oly jelentős korban, mint az angol forradalom időszaka, figyelhetők meg az angliai újságokon a könyvstílus végleges elhagyása és a híreknek az újság címlapjára történő, szinte robbanás-szerű előnyomulása. Allen Hutt a szakember tájékozottságával vezeti végig olvasóit az angol sajtó tipográfiai változásainak történetén, mindig sokrétűen megvilágítva a formai változások okait és összefüggéseit. A két hasábos *London Gazette*-től kezdve figyelemmel kíséri a három-négy, majd a többhasábos újságok felbukkanását; olyan címlap-díszítő motívumok megjelenését, mint pl. az 1696-os *Old Post-master* című újságon látható lovas metszete, amely a 18. század

első harmadában általánosan elterjedt az európai sajtóban, és a század végén a mi újságainkon is megtalálható volt. (*Magyar Kurír*).

Az újság betűtípusainak és szövegének kialakulása is fontos helyet tölt be a szerző vizsgálódásai sorában. E szempont is megtalálható a sajtó 16. századi előtörténetétől kezdve a 19. századi nagy technikai változásokon át az első világháború idején kibontakozó bulvár-sajtón keresztül, az utolsó fél évszázad szenzációs technikai újításaiig: a sajtó grafikai tervezésének koráig terjedő áttekintéseken. E könyv alapján világosan látjuk, hogy azokat a nagy műszaki változásokat, amelyek az újság fejlődését befolyásolták, fontos tipográfiai változások is nyomon követték. Allen Hutt munkájának nagy érdeme — az angol nyelvű hírlap-irodalom történetéről nyújtott értékes áttekintésén kívül — hogy általánosítható tanulsággal is szolgál: a sajtótörténet a jövőben nem mellőzheti az újság tipográfiai fejlődésének vizsgálatát sem. A kiadvány — szerzőjéhez és tárgyához méltó — szép tipográfiai kiállításban készült; a két színben nyomott 200 illusztráció szemléletesen is bemutatja az angol és amerikai újságok három és fél évszázadának fejlődését.

KÓKAY GYÖRGY

Attal, R.: *A Bibliography of the Writings of Prof. Shelomo Dov Goitein.* Jerusalem, 1975. XXXII, 70 l.

S. D. Goitein professzor ma a világ egyik vezető orientalistája. Jeruzsálemben és Philadelphianban tanított, ma Princetonban. Széles tudomány-területeiből hadd emeljük ki az iszlámot, a jemeni zsidók nyelvét és folklórját s — az utolsó negyedszázadban — a genizát. A négy kötetre tervezett *A Mediterranean Society* c. hatalmas mű a geniza dokumentumai alapján megrajzolja a mediterraneum zsidóságának életét a középkorban. Ezt követi majd az idevonatkozó szövegek kiadása fordítás kíséretében (*Mediterranean People*) s az *India Book*, amely az Indiával való kereskedelmet tárgyalja.

A bibliográfiát az Israel Oriental Society és a Héber Egyetem Institute of Asian and African Studies tanszéke adta ki. Az előbbinek Goitein egyik alapítója, az utóbbinak sok évig vezetője volt.

A művet Prof. Hava Lazarus-Yafeh, a kezdeményező vezeti be. R. Ettinghausen angolul, D. Ayalon héberül méltatja Goiteint (hangsúlyozza, hogy Goldziher

óta nem élt senki, aki úgy ismerte volna a zsidóságot és az iszlámot, mint ő).

A kötet gyöngyszeme Goitein önvallo-mása, amelyet a philadelphiai Oriental Clubban mondott el 1970-ben. Néhány részlet belőle. Nem akart tudós lenni, csak nevelő, vagy egy gyermekváros feje. Élete útjelzői: a postakocsi és az úrrakéta. Amikor doktori disszertációjának tárgyát — ima a Koránban — J. Horovitz professzorral Frankfurtban átbeszélte, a mes-ter tíz percet szánt rá: „Gyűjts össze mindent, amit a Korán mond az imáról és próbáld kritikai vizsgálattal időrendben csoportosítani.” Elmondja, hogy geniza-tanulmányai 1948-ban a budapesti Kaufmann-gyűjtemény átvizsgálásával vet-ték kezdetüket. A Prédikátor szavaival zárja (11: 6): „Reggel vesd el a magot és este se pihentesd kezéd.” Életünk estéjén se hagyjuk abba a vetést. Gyümölcsöt hozhat még.

A bibliográfia csak válogatást ad a terjedelmében és mélységében hatalmas életműből. 548 számot tüntet fel. A többi is ki van cédulázva és hozzáférhető. Pályája kezdetén, 1927-ben, drámát írt héberül Pulcinelláról, aki Bloisban 1171-ben mártírhalált halt.

Goldziher Ignáccal öt ízben foglalkozott (132, 153, 161, 169, 193. szám). Magyar-orosz látogatásáról annak idején irodalmilag is beszámolt (175. szám).

Hadd említsük meg, hogy a Kaufmann-Haggadah kritikája kimaradt, holott a legrangosabb napilapban jelent meg (Háá-rec. 1975. VI. 14.).

Angol és héber index és az ismertett könyvek jegyzéke könnyíti meg a pompás kivitelű bibliográfia használatát.

SCHIEBER SÁNDOR

Bibliografie československé hungaristiky za léta 1966—1968. Sestavil a k vydání připravil Richard PRAŽÁK. Universita J. E. Purkyně, Brno, 1971. 98 l. — Bibliografie československé hungaristiky za léta 1969—1971. Sestavil a k vydání připravil za technické spolupráce Františka KOUKOLY. Universita J. E. Purkyně. Brno 1974. 108 l.

A brnoi J. E. Purkyně Egyetem Közép- és Délkelet-Európa történetére vonatkozó bibliográfiai sorozatának „magyar” tárgyú két kötetét tartjuk a kezünkben. Öt esztendő természetét regisztrálja a két könyv, a Csehszlovákia területén megjelenő hungarológia pontos, alapos, jól rendszerezett könyvészetét adja. A sorozatnak és a jelen két kötetnek szerkesztője és szerve-

zője Richard Pražák docens, a magyar irodalom és történelem jó ismerője, kiváló egyetemi előadója, és a cseh—magyar kapcsolatok problémakörének legjelesebb szakértője. Tanulmányait a magyar szak-sajtó is közölte, monográfiáiról elismerő recenziók jelentek meg a cseh és a magyar folyóiratokban egyaránt. Az első kötet 934 tételt tartalmaz, 134 periodika és 17 tanulmánygyűjtemény szerepel a földolgozott anyagban; a második kötet tetemes bővülést mutat: 1055 tételről adhatunk számot, 181 periodika és 20 tanulmánygyűjtemény adja ezúttal a bibliográfia alapanyagát. A kötet beosztása emígy fest: általános rész, nyelvtudományi hungarisztika, irodalomtudományi hungarisztika, magyar történelem, etnográfia és folklorisztika, magyarok Csehszlovákiában; a második kötetben még kiegészítések is találhatóak, illetve az átfedések elkerülése végett a két helyre is beosztható tételekre vonatkozó utalások, majd a földolgozott anyagok, a rövidítések jegyzéke, a névmutató az alábbi bontásban szerepel: hazai szerzők, a fordított művek szerzői, a fordítók, illetve feloldhatatlan álnevek, jegyek.

Az első kötethez képest nagy nyereséget jelent a második kötet számára, hogy nemcsak csehszlovákiai szerzőket szerepeltet a bibliográfia, hanem az adott témakörön belül a Csehszlovákiában megjelent anyag egészét igyekszik föltárni. További haszon, hogy a második kötetben a jelzett időszak fordításai is helyet kaptak (szépirodalmi művek és szakirodalom tematikai elrendezésben). E helyen nyilván fölsőleg bővebben méltat-

nom ennek jelentőségét a magyar bibliográfiák készítői előtt. Különösen akkor, ha fölhívjuk a figyelmet, hogy nemcsak a kötetben napvilágot látott művek tárnak föl előttünk, hanem a folyóiratokba, illetve népszerű képeslapokba rejtett és olykor kisebb fontosságú versek, novellák, karcolatok szlovák és cseh tolmácsolásai is.

A bibliográfia használatát erősen megkönnyíti, hogy az egyes tételek után ott a rövidített jelölés: recenzióról, monográfiáról stb. van-e szó?

Több szempontból kell örömmel üdvözlünk a brnoi egyetemnek ezt a fáradságos, de számunkra kiválóan fontos vállalkozását. Először is azért, mert részleteiben is megismerjük a csehszlovákiai hungarisztika törekvéseit, jelen állapotát, problémáit. Másodsor pedig azért, mivel egy adott tárgykör mintaszerű bibliográfiai feldolgozását adja, s így a magyar bibliográfia hasonló jellegű kezdeményezéseit is segítheti példájával. Nem utolsósorban Richard Pražáknak a cseh—magyar kulturális kapcsolatok erősítésében végzett kiemelkedő munkájáért üdvözljük ezt a két kötetet. A kölcsönös megismerés, a termékeny művelődési csere ma is időszerű, sőt egyre inkább az. Ebben a brnoi egyetem is szerepet vállalt, s a bibliográfia e szerepvállalásnak méltó dokumentuma. Tudományos és művelődéspolitikai hasznáért köszöntjük tehát e két kötetet, bizvást mondhatjuk így: egy szép hagyománnyá növvő sorozat két első darabját.

FRIED ISTVÁN

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Agócs András

A kézirat nyomdába érkezett: 1976. XI. 18. — Terjedelem: 8,75 (A/5) fv
77.3842 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Szentágothai, János</i> : The Library of the Hungarian Academy of Sciences; its International Relations	1
<i>Ligeti Lajos</i> : Az Akadémia Könyvtára és az orientalisztika	3
<i>Ritókkné Szalay Ágnes</i> : Az Akadémia Könyvtárának Régikönyv-gyűjteménye... ..	14
<i>Buzinkay Géza</i> : Az Egyetemi Nyomda és orvosi-természettudományos szakirodalmunk kialakulása	25

KÖZLEMÉNYEK

<i>Cs. Gárdonyi Klára</i> : Bartholomaeus Fontius. (Újabb adalékok magyarországi kapcsolataihoz)	38
<i>Sipos György</i> : Egy 1495-re szóló érvágó kalendárium a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban	43
<i>Sz. Koroknay Éva</i> : Egy 16. századi nagyszombati kötés-csoport	47
<i>Kovács József László</i> : Ferenczffy Lőrinc nyomdai reklámlevele 1628-ból	51
<i>Vida Tivadar</i> : Ismeretlen Weszprémi-kézirat az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban	52
<i>Frank Tibor</i> : Egy százszentendős propagandakiadvány keletkezéséről	58
<i>Heverdle László</i> : Kőhalmi Béla és a Huszadik Század	66

FIGYELŐ

<i>Apor Éva</i> : A 150 éves Akadémiai Könyvtár jubileuma	72
<i>Havasi Zoltán</i> : Az Akadémiai Könyvtár jubileumi kiadványai	74
<i>Käfer István</i> : Ján Čaplovič (1904–1976)	77
<i>Kulcsár Péter</i> : Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve az 1972. évről	78
<i>Neményi László</i> : „A könyvkötészet múltja és jelene.” (Kiállítás Martonvásáron). ..	80

BIBLIOGRÁFIA

A magyar könyvtörténeti szakirodalom 1971–1975. I. A középkori kéziratosság bibliográfiája. Összeáll. <i>Fodor Adrienne</i> és <i>Madas Edít.</i>	82
---	----

SZEMLE

<i>József Attila</i> válogatott levelezése. Bp. 1976. (<i>Stoll Béla</i>)	92
Magyar szocialista irodalom. (Első kiadások 1945-ig). Bp. 1975. (<i>B. Juhász Erzsébet</i>)	94
A második magyarországi őnyomda egyik nyomtatványa. (Az Egyetemi Könyvtár őnyomtatvány-unikumum). Hasonmás kiadás. Bp. 1975. (<i>Vértesy Miklós</i>)	94
<i>Szenci Molnár Albert</i> : Discursus de summo bono. Bp. 1975. (<i>Varga Imre</i>)	95
Actes du colloque international sur les techniques de laboratoire dans l'étude des manuscrits. Paris, 1974. (<i>Tóth András</i>)	96
<i>Allen Hutt</i> : The Changing Newspaper. Typographic Trends in Britain and America 1622–1972. London, 1973. (<i>Kókay György</i>)	98
<i>Attal, R.</i> : A Bibliography of the Writings of Prof. Shelomo Dov Goitein, Jerusalem, 1975. (<i>Scheiber Sándor</i>)	99
Bibliografie československé hungaristiky za léta 1966–1968. Brno 1971–1974. (<i>Fried István</i>)	99

SOMMAIRE

<i>János Szentágothai</i> : The Library of the Hungarian Academy of Sciences; its International Relations	1
<i>Lajos Ligeti</i> : La Bibliothèque de l'Académie et les sciences orientales	3
<i>Ágnes Ritoók-Szalay</i> : La Collection des livres anciens de la Bibliothèque de l'Académie	14
<i>Géza Buzinkay</i> : La Presse de l'Université et la formation des littératures spéciales se rapportant à la médecine et aux sciences naturelles	25

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Klára Cs. Gárdonyi</i> : Bartholomaeus Fontius. (Contributions nouvelles à ses relations hongroises.)	38
<i>György Sipos</i> : Un calendrier de phlébotomie pour l'année 1495 à la Bibliothèque Ervin Szabó de la Capitale	43
<i>Éva Sz. Koroknay</i> : Un groupe de reliure de Nagyszombat provenant du XVI ^e siècle	47
<i>József László Kovács</i> . Une lettre de réclame de la presse de Lőrinc Ferenczffy de 1628	51
<i>Tivadar Vida</i> : Un manuscrit inconnu de Weszprémi dans la Bibliothèque de la Cathédrale d'Esztergom	52
<i>Tibor Frank</i> : Sur l'origine d'une proclamation de propagande centenaire	58
<i>László Heverdlé</i> : Béla Kóhalmi et la revue Huszadik Század (Vingtième Siècle) ..	66

CHRONIQUE

<i>Éva Apor</i> : Le jubilé de la Bibliothèque de l'Académie	72
<i>Zoltán Havasi</i> : Les publications jubilaires de la Bibliothèque de l'Académie ...	74
<i>István Käfer</i> : Ján Čaplovič (1904—1976)	77
<i>Péter Kulcsár</i> : Les Annales de la Bibliothèque Nationale Széchényi pour l'année 1972. Budapest 1975	78
<i>László Neményi</i> : Le passé et le présent de la reliure (Une exposition à Martonvásár)	80

BIBLIOGRAPHIE

La littérature spéciale sur l'histoire du livre hongrois 1970—1975. I. Rédigée par <i>Adrienne Fodor</i> et <i>Édit Madas</i>	82
---	----

REVUE

La correspondance choisie d'Attila József. Budapest 1976. (<i>Béla Stoll</i>)	92
La littérature hongroise socialiste. (Les éditions princeps jusqu'à 1945.) (<i>Erzsébet B. Juhász</i>)	94
Un incunable à la Bibliothèque de l'Université. Budapest, 1975. (<i>Miklós Vértesy</i>)	94
Albert Szenci Molnár: Discursus de summo bono. Budapest 1975. (<i>Imre Varga</i>)	95
Actes du colloque international sur les techniques de laboratoire dans l'étude des manuscrits. Paris, 1974. (<i>András Tóth</i>)	96
Allen Hutt: The Changing Newspaper. Typographic Trends in Britain and America 1622—1972. London, 1973. (<i>György Kókay</i>)	98
Attal, R.: A Bibliography of the Writings of Prof. Shelomo Dov Goitein Jerusalem, 1975. (<i>Sándor Scheiber</i>)	99
Bibliografie československé hungaristiky za léta 1966—1968. Brno, 1971—1974. (<i>István Fried</i>)	99